

Reşat Nuri Güntekin'in Yaprak Dökümü ve İsmâil Fasîh'in Dil-i Kûr Romanının Karşılaştırması*

Arzu Tanrıverdi**

Öz

Bu makalenin amacı farklı iki ülke olan Türkiye ve İran' da, aynı konu ile yazılmış iki eseri, Reşat Nuri Güntekin' in Yaprak Dökümü ve İsmâil Fasîh'in Dil-i Kûr (Kör Gönül) karşılaştırmalı edebiyat bilimini esas alarak incelemektir. İki farklı ülkede, aynı tarihi süreçte, bir ailenin dağılmasına yönelik benzer konuda eser yazılması dikkate şayandır. Hem Reşat Nuri Güntekin hem İsmâil Fasîh eserlerinde kalabalık bir aileyi temel alarak aile bireylerinin ahlaki olarak bozulmalarını, ailenin dağılmasına sebep olarak göstermiştir. Bu bakımdan, ülkelerindeki toplumsal değişimleri eserlerine yansıtmışlardır. Romanlardaki ilk benzerlik, konulardır. Her iki eser de, iki karşıt değerın –Yaprak Dökümü'nde geleneksellik ve modernizm ile Dil-i Kûr'da iyilik ve kötülük- çatışması üzerine kuruludur. Aynı zamanda, ortak figür ve motifler de bulunmaktadır. Her iki romanda da “ev” romanın merkezinde, ailelerdeki değişimleri gösteren ortak motiftir. Diğer benzer bir motif “ağaç”tır. Yaprak Dökümü'nde “ağaç” aileyi temsil eder; evden giden-ayrılan her çocuk için “yaprak dökümü” ifadesi kullanılır. Bu ifadeyle ailenin dağıldığı gösterilir. Dil-i Kûr romanında da benzer şekilde “ağaç” motifi kullanılmıştır. Ailenin dağılmasına temsil olarak, sokaktaki “ağacın kökten sökülmesi” romanda yer alır. İki romanda da aile bireyleri de benzer özellikler taşımaktadır.

Makalenin giriş kısmında genel olarak karşılaştırmalı edebiyat terimi üzerinde durulacak, daha sonra iki romandaki ortak motifler, benzer karakterler ayrıntılı olarak sunulacak, sonuç kısmında romanların sonları bakımından da benzer özelliklere sahip olduğu gösterilecektir.

Anahtar kelimeler: karşılaştırma, aile, ev, ağaç, yaprak dökümü, ahlak, dağılma.

A Comparative Study Between Reşat Nuri Güntekin's Yaprak Dökümü and Esmâ'il Fasîh's Del-Kur

Abstract

The aim of this article is to analyze two novels, Reşat Nuri Güntekin's novel "Yaprak Dökümü" and Esmâ'il Fasîh's novel Del-Kur (Blind Heart), written on

* Araştırma makalesi/Research article. Doi: 10.32330/nusha.994087

** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: tanriverdi.arzu@gmail.com, Orcid No:0000-0003-3895-4160

Makale Gönderim Tarihi: 11.09.2021

Makale Kabul Tarihi : 23.11.2021

NÜSHA, 2021; (53): 65-90

the same subject in two different countries, Turkey and Iran, on the basis of comparative literature. It is noteworthy that a similar work was written on the disintegration of a family in two different countries and in the same historical process. Both Reşat Nuri Güntekin and Esma'il Fasih based a crowded family in their novels, citing the moral degradation of family members as the cause of the family's dissolution. In this respect, they reflected the social changes in their countries in their works. The first similarity in the novels is the themes. Both works are based on the clash of two opposing values—tradition and modernism in *Yaprak Dökümü*, and good and evil in *Del-Kur*. There are also common figures and themes. In both novels, "home" is the common theme in the center of the novel, showing the changes in families. Another similar theme is "tree". In "*Yaprak Dökümü*", the "tree" represents the family; the expression "leaf shed" is used for each child who leaves home. This expression indicates the disintegration of the family. Similarly, the "tree" theme is used in the novel *Del-Kur*. The "uprooting of the tree" on the street as a representation of the disintegration of the family takes place in the novel. Family members have similar characteristics in both novels.

In the introduction of the article, the term comparative literature in general will be discussed. The common motives and similar characters in the two novels will then be presented in detail, and the result section will show that the novels have similar characteristics in terms of endings.

Keywords: Comparison, family, home, tree, morality, dissolution.

Structured Abstract

In the comparison part of the article, the similarity in the fictional structure of the two novels is emphasized. In both novels, a large family disintegrates over time. Looking at the historical processes of the two novels, both countries are in the process of modernization. Modernization in society affects family members in different ways. "*Yaprak Dökümü*" is based on the clash of values between the adherents of tradition and those who defend modernism. The values of goodness and evil conflict. In this sense, the fiction in both novels is based on the questioning of two opposing values in the novel "*Del-Kur*". In the novel "*Yaprak Dökümü*", it is told that traditional values have changed and the children are scattered by making moral concessions. Traditional values have changed in *Del-Kur* novel. Due to the self-seeking morality that dominates the society, there have been great fights between siblings in the family and there has been a war between good and evil.

Both novels are written in the form of domestic fiction. In the domestic fiction novels, "home" lies at the center of the novel. In this respect, while the house is described in detail in both novels, the ruptures experienced in the family are also reflected in the descriptions of the house. The painful events

experienced by the family also change the physical appearance of the house. While traditional values in the family disappear in *Yaprak Dökümü*, the house also gets its share. It is expressed in the novel that the family "sunk like a ship full of holes". The sale of the house, which represents tradition at the end of the novel, indicates that now traditional values have also been abandoned. In *Del-Kur* novel, no one comes to the house anymore. The house is occupied by foreigners. While the integrity of the house does not deteriorate while the father is alive, the rooms of the house are rented to foreigners with the death of the father. In the novel *Del-Kur*, the appearance of the house changes with the painful events in the family and it is stated that the house looks gloomier.

Another common theme in both novels is the "tree". In *Leaf Dump*, the disintegration of the family is likened to leaf fall. The expression "one more leaf has fallen" is used for every child who leaves home after getting married, by being imprisoned, or as a man's mistress. Not only the family breaks up, but some of family members also die in the novel of "Del-Kur". In this respect, the disintegration of the family is presented with the motif of uprooting the tree in the street.

The similarities of the father character in both novels are shown in the comparison of the characters. In both novels, the father is the head of the family. As a result of the moral deterioration in the family, both fathers experienced deep sadness and fell ill. The father in "*Yaprak Dökümü*" suffers a mild stroke. The father in the novel "*Del-Kur*" sees his sons arguing and cannot get out of bed again and as a result he gets sick and dies. Apart from the roles of fathers at home, it was observed that their personalities were also similar. The father characters in both novels are fond of literature.

According to the conclusion reached in the comparative study of mother characters, the mother character in both novels plays the role of a mediator between children and the father. *Hayriye Hanım*, the mother character in the novel "*Yaprak Dökümü*", is a woman who can do anything for her children. The happiness of her children comes first for her. In the novel *Del-Kur*, the mother *Kevkeb* is a mediator between the father and the children. She even ignores the unforgivable mistakes of her children and blames the other people. She makes all kinds of sacrifices for his children.

Other characters observed to be similar as a result of the comparison are the children in the family. *Şevket* in the novel "*Yaprak Dökümü*" and *Sadık* in the novel *Del-Kur* are parallel characters. Both have been educated and have achieved success in their jobs due to their education. Both are characters who defend positive values in the family, but are like piggies in the middle. Their attitude towards events is passive. Although *Şevket* always supports his father,

he cannot resist the modernization at home. Sadık also verbally expresses that he does not like them, but takes a passive attitude towards the bad events.

Other children on the positive side are Fikret in *Yaprak Dökümü* and Resul in *Del-Kur*. Both actively oppose events but suffer a tragic end. Fikret cannot stand the events at home and sacrifices himself and marries a much older man with three children. In *Del-Kur*, when Resul opposes the evils of Muhtar, he is beaten, loses his mind and kills himself so that his mother's inheritance can be left to him.

In addition to positive characters, there are parallel characters that are the precursor to negative values. Ferhunde, the bride character in *Yaprak Dökümü*, and Muhtar in *Del-Kur*, initiate moral deterioration. They do not feel any remorse as a result of their evil deeds. Ferhunde stands against traditional values. She is a selfish character who is fun-loving, wants to live in the modern age and is not interested in the financial problems of the family. In *Del-Kur*, Muhtar rapes his nanny for money and counts money in his room on the day his father passes away. After his father's death, Muhtar becomes the ruler of all the shops and the house.

In both novels, similar characters who do not have clear ideas but have negative features are the girls Leyla and Necla in *Yaprak Dökümü* and Ali in *Del-Kur*. Although they are not active in the leading role in evils, they benefit from the results.

The ending of the novels has similar characteristics. Both families fall apart. Houses are sold to other people. In "*Yaprak Dökümü*", it is shown that all the leaves have fallen and the trunk of the tree is not in place, in the sense that the father no longer preserves his traditional values. In "*Del-Kur*", the tree on the street representing the family is uprooted. The houses are sold and the characters in the novel move to other houses. Apart from the pain experienced in *Del-Kur*, it is observed that after the death of Kevkeb Hanom, the children did not hold the funeral of Kevkeb Hanom for days in order not to pay money.

As a result, it has been observed that both novels are similarly written on how a large family breaks up with the loss of moral values. In this respect, the two novels were found worthy of comparison.

Giriş

Edebiyat eserlerini inceleme yöntemlerinden biri de “karşılaştırmalı edebiyat bilimi”dir. Türkiye’de bu alanda araştırmalar yapılmakla birlikte, terim olarak yenidir. Farklı kültürlerin sanat eserleri üzerinden karşılaştırılması, o kültürlerin ve eserlerin daha iyi tanınmasını ve anlaşılmasını sağlar. Karşılaştırmalı edebiyatla insanlığın ortak değerlerinin farklı kültürlerde hangi üslupla ortaya çıktığını görme imkânına sahip oluruz. Diğer bir açıdan, “Kendi ülkesindekinden farklı olanı tanımak, kişide belli bir eleştiri ruhu geliştirir, kendinin olana, yabancıyı tanıdıktan sonra başka gözle bakmayı öğretir.” (Aytaç, 2001, s.8)

Karşılaştırmalı edebiyat farklı iki eserdeki ortak konu ve temaların ortaya çıkarılmasıyla hareket eder. “Görevi, işlevi, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından inceleyerek, ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, nedenleri üzerine yorum getirmektir.” (Aytaç, 2001, s.1) Karşılaştırma çalışması ortak konu, biçim, düşünce, tema, motif, edebî tür, dönem, ortak karakter incelemesi, üslup ve ortak disiplinler gibi alanlarda yapılabilir. Ama daha çok ortak konu merkezli yapıldığı gözlemlenmiştir.

Bu çalışmada karşılaştırması yapılacak kitaplar, bir ailenin çöküşü üzerine kuruludur. İnsan dünya üzerindeki ilk edinimlerini aile üzerinden gerçekleştirir. İnsanın kendisini tanımada ve anlam dünyasını kurmasında ailenin yeri önemlidir. Bir ülkedeki siyasî, tarihî, kültürel kırılmaları anlayabilmek için ailedeki değişimlere bakmanın önemi de ortadadır. Toplum hayatında da, bir ülkede yaşananları görebilmek için o toplumda bir ailede yaşananlara bakmak, bize o toplumu tanımak için ipuçları verir. Makalede inceleyeceğimiz romanlarda, Türkiye ve İran’ dan iki yazar toplumlarındaki değişimlerin aile kurumunu nasıl etkilediğini göstermişlerdir. Bu açıdan, iki ülkedeki aile yapısı, yazarların bir ailenin çöküşünü eserlerinde nasıl gösterdiği karşılaştırılacaktır.

Karşılaştırmalı edebiyat incelemesinde iki eserin birbirinden etkilenip etkilenmediği de inceleme alanlarından biri olduğu için kısaca yazarların birbirlerinden etkilenip etkilenmediklerine bakarsak üzerinde duracağımız iki romanın farklı zamanlarda yazılmış olduğunu görürüz. Reşat Nuri Güntekin (1889-1956) Yaprak Dökümü’nü 1930 yılında yazmıştır. İsmâil Fasîh (1935-2009) Dil-i Kûr adlı romanını 1970 yılında yazmıştır. İki roman kırk yıl ara ile yazılmıştır. Sonra olması dolayısı ile İsmâil Fasîh’in etkilenebileceğini düşünürsek, hayatına baktığımızda İngiliz edebiyatı öğrenmek için Amerika’ ya gittiğini, Türkçe bilmediğini ve Yaprak Dökümü romanının Farsçaya tercüme edilmediğini göz önüne alırsak, bu iki yazarın birbirinden etkilenme ihtimali bulunmamaktadır. İki roman da yazarların orta yaş dönemine denk gelmekte ve benzer özellikler taşımaktadır. Orta yaş döneminde yazarlar, kitaplarında kişisel

“ben” den uzaklaşıp “toplumsal düşünce”lere ağırlık verir. Bu açıdan iki roman da sosyo-kültürel açıdan derin yorumlara sahiptir. Sonuç olarak; önce ortak tema, sonra ortak sembol ve karakterler ile iki kitabın karşılaştırması yapılacaktır.

Karşılaştırma

Her ikisi de gerçekçi ve toplumsal türde yazılan Yaprak Dökümü ve Dil-i Kûr (Kör Gönül) romanlarında kalabalık bir ailenin dağıldığı, aile bireylerinin aile sahnesinden zamanla kayboldukları görülür. Tanpınar’ın “son yirmi yılın en güzel romanlarından biridir” (Tanpınar, 1977, s.441) dediği Yaprak Dökümü eserinde, ailenin Cumhuriyet dönemi batılılaşma sürecinde dağılması; beş çocuklu bir aile üzerinden, ahlaki değerler ve namus kavramı merkeze alınarak gösterilir. Konu olarak kitap, “Tanzimat edebiyatından beri sık sık ele alınan Batılılaşmanın yanlış anlaşılması teması üzerine kurulmuş, yürütülmeğe çalışılan Batı özentisi hayatla gelir arasındaki dengesizlik yüzünden ailenin çözümlüğü gösterilmiştir.”(Kudret, 1978, s.324) Batılılaşmayı yanlış yorumlayan aile, kendi sonunu hazırlamış; karakterlerin her iki kutupta da sergiledikleri tavır ailenin dağılmasına neden olmuştur. Sonuç olarak; “eski değer yargıları yıkılmış”, “paranın getirdiği «asri yaşama biçimi»”(Naci, 1990, s.197) ile yeni değer yargıları ortaya çıkmıştır.

70

Romanın ilk sayfalarında, büyük muharebeden sonra artık insanların değiştikleri, eski ahlâk kaidelerinin yıkıldığı üzerine bir sohbet açılır. Şerait-i hayatiyenin, şerait-i iktisadiyenin insana acı gerçekleri öğrettiği şiarı ile ahlâk üzerine mülâhaza yapılır. Romanın başkahramanı Ali Rıza Bey, insanların paradan başka şeylerle de mutlu olacaklarını savunur. İş arkadaşı yeni istifa etmiş muhasebe kâtibi, parasız namusun bir iki göbek dayanacağını savunmaktadır. (Güntekin, 1992, s.6) Roman boyunca acı olaylar yaşandıkça, bu ahlakî mülâhaza sürekli hatırlanır. Ali Rıza Bey’in içine düşen korkunun romanda gerçekleştiği görülür. Bu, çocukların ahlak konusunda sınavda kalması ve hepsinin dağılması ile gerçekleşir. Roman, kâtibin: “*Babasınız, çocuklarınız var, paranız yok değil mi? Evlâtlarınız âhir ömrünüzde size bir fecî yaprak dökümü manzarası seyrettirmekten gayri saadet veremezler.*” (Yaprak Dökümü, 1992, s.10) cümlesini doğrulayıp doğrulamayacağını okuyucuya göstermek ister ve şu soruya cevap aranarak kurgulanır:

“Bütün hayatını çocuklarına iyi fikirler ve iyi bir ahlak vermeğe sarf etmişti. Acaba yeni zamanların bu havası onları da sarsacak, ihtiyar babaya son deminde bir yaprak dökümü mü seyrettirecekti.”(Yaprak Dökümü, 1992, s.10)

Benzer şekilde Rıza Şah Pehlevî dönemini yaşayan İran’da, yedi çocuklu ailesinin dağılması, iyilik ve kötülük değerleri merkeze alınarak gösterilir. “İsmâil Fasîh’in bütün anlatılarında İranlı bir ailenin-Âryân ailesinin- hayat

tarihçesine” eğildiği (Mîr Âbidînî, 2002, s 198) “en sevdiğim romanım”(İsfenâbâd, 1399hk./2020, s.147) dediği Dil-i Kûr’da, Tahran'ın Derhungah mahallesinin sakini olan kalabalık bir ailenin yaşamı anlatılır. Bu roman, “Erbâb Hasan’ın ailesinin sevgisizliği (kör gönüllülüğü) ve evlatlarının ömürlerinin boşa gitmesinin hikâyesi olabilir...”(Bedi, 1379hk./2000, s.12)

Olaylar, evin en küçük oğlunun hatıraları şeklinde gösterilir. Otuz iki yaşında genç Doktor Sadık Âryân, 1945 yılında bir gece, çocukluk döneminin geçtiği mahalle olan Derhungah’ı rüyasında kana bulanmış bir bataklık şeklinde görür. Telefon sesiyle uyanır ve eşinden abisi Hac Muhtar Âryân’ın ölüm haberini işitir. Bütün ömrü boyunca abisi Muhtar' dan nefret etmesine rağmen şimdi içinde bir merhamet uyanır ve Muhtar' ın cesedini almak için adli tıbbaya gider. Cesedin otopsisinin yapıldığı süre boyunca, Muhtar' ın hayatını değerlendirir ve ailesiyle yaşadığı acı hatıraları düşünür. Bu şekilde ailedeki derin acılara neden olan olaylar, tarihi alt yapıyla birlikte sunulur. Yaprak Dökümü’ne benzer şekilde Dil-i Kûr romanı da bir soruya cevap arar niteliktedir. Bu, yapılan bütün kötülöklere rağmen insan iyi ve affedici mi olmalı, sorusudur. Yaprak Dökümü’nün başında yapılan mülahazada Ali Rıza Bey savunduğu iddiasını romanın sonunda kaybetmiştir. Asıl konusu “insan sevgisi” olan (Ocakyans, 1379hk./2000, s.112) Dil-i Kûr romanında da benzer şekilde iyilik ve kötülük mülahazasını, Sâdık Âryân romanın sonunda anlayabilmiştir. Bir anlamda, o da romanın sonuna kadar affetmediği abisi Muhtar’ı affederek romanın başında savunduğu değerlerini bırakmıştır:

“Sadık ömrü boyunca Resûl’un yolundan gitmek için çabalar; ama sadece Muhtar’ın ölümünden sonra eski acıları ve kör gönüllülüğü sona erer. Resûl’ün vermek istediği mesajı ruhunun derinliklerinde hisseder ve Muhtar’ın kabrinin yanında saatlerce tefekküre dalar.” (Nazar-ı İcmâlî Be Âsâr-i İsmâil Fasîh 2, 1379hk./2000, s.113)

Bu açıdan roman boyunca farklı şekillerde şu diyaloglar tekrarlanır:

“Resul, Allah hâlâ Muhtar’ı seviyor mu?”

‘Allah Muhtar’ı seviyor. Allah herkesi seviyor.’

‘Muhtar ile birlik olan kadını? O da adam öldürdü.’

‘Allah herkesi seviyor.’”(Dil-i Kûr, 1368hk./1989, s.48)

İsmâil Fasîh, insanın olgunluğunu “sevmekte” görür. İnsanların hepsini, onların toplumda yaptıklarına bakmadan ve ahlakî değerlerini göze almadan sevmek gerekir; çünkü ona göre bütün insanlar sevlilmeye layıktır. (İran Öykü ve Romanının Yüzyılı, 2002, s.204)

Her iki romanda da benzer bir kurguyla romana hâkim atmosfer yavaş yavaş çöküşe doğru gidildiğini gösterir. Tek tek çocuklar üzerinde durulur ve hepsi farklı bir açıdan ailede bir acıya sebep olur. Yaprak Dökümü’nde dönemin içinde bulunduğu ruhsal yapıyla birlikte, aile kurumunun çöküşünü şu nedenlerde aramak gerekir:

“I. Dünya Savaşı ile birlikte başlayan değerlerin ve kuralların geçerliliklerini kaybetmesi, yerine alternatif değer ve kuralların konulamaması durumu yani, anomi, hem dünyada hem de Türkiye’de düzensiz ve kurlsız ilişkiler ortamında yaşayan bireyin hiçlik, amaçsızlık, güvensizlik ve boşluk duygusu hissetmesini beraberinde getirmiştir. Böyle bir ortam Osmanlı Devleti’nin ayakta kalabilme savaşını verdiği yıllara işaret etmektedir. Savaşla birlikte dolu dizgin süren eğlence hayatı, ahlâksızlık, rüşvet, yolsuzluk, köşe dönmeçilik, kayırmacılık toplumda sınıfsal uçurumlara neden olmuş, parasal değerler ekonomik yaşamın ahlâki yargılarını alt üst ederek, bireyin yaşamını kendine tutsak etmiştir.(Reşat Nuri Güntekin’in “Yaprak Dökümü” Adlı Romanında Değişmenin Sosyo-kültürel Boyutları, 2005, s.189)

Benzer şekilde, Dil-i Kûr eseri de İran’ın içinde bulunduğu dönemin getirdiği buhranları ve bunların aileyi sürüklediği sonu okuyucuya sunmaktadır:

“...Fasîh’in romanlarında, yeni kuşağın şaşkınlık duygusunu en iyi şekilde anlatan otobiyografik romanın yeni bir türüne tanık oluruz. Bu tür roman, hayatının baharına ihtilal sonrası yılların buz kesen ortamında giren ve arasında yenilginin acı hatırasını taşıırken önünde hiçbir gönül huzuru bulmayan bir kuşağın umutsuzluk, yabancılık ve ruhsal avareliğinin göstergesidir. Bu kuşağın katında önceki kuşakta yaygın olduğu gibi, hayata iyimser bakış rengini yitirmiş, boşluk ve umutsuzluk duygusu onun yerini almıştı. (İran Öykü ve Romanının Yüz Yılı, 2002, s.191)

Romanlardaki hâkim olan karamsar atmosfer, karşıt iki değer çatışması üzerine kurularak verilir. Yaprak Dökümü’nde karşıtlık geleneksel ve modern yaşam algısından kaynaklanır. Roman; geleneği temsil eden Ali Rıza Bey ve modern hayatı temsil eden ev halkı arasındaki çatışma üzerine kuruludur. Nehir roman türünde yazılan Dil-i Kûr’da karşıtlık; iyilik ve kötülük değerleri üzerine kurulmuştur: “Karşıtlık ve tezat, Fasîh’in hikâyelerinin çoğunda, eserlerinin asıl temaları arasında sürekli öne çıkan bir unsurdur...”(Rencber, 1398hk./2019, s.142)Bu açıdan büyük oğul Muhtar kötülüğü temsil eder ve ortanca oğul Resûl iyiliği temsil eder; diğer karakterler de onlara göre şekillenirler. Bu bakımdan iki romanın da benzer kurguya sahip olduğu müşahede edilir.

Ev motifi

Aile romanı türünde-Fransızcası “roman de famille”, Farsçası “رمان فامیلی”(Şerîfi, 1387hk./2008, s.712)- yazılan iki romanda da benzer motifler yer almaktadır. Bu tür romanlarda “ev” motifi romanın merkezindedir. Reşat Nuri Güntekin, hayat şartları ve ahlakî değerler arasında kalan, orta sınıflı temsil eden ailenin sosyal değişim sonucunda yaşadığı zorlanmaları “ev” motifi ile gösterir. “Türk romanında ev, toplumsal değişimi yansıtan önemli bir yaşama alanıdır.”(Karaca, 2013, s.1818) Bu açıdan, Yaprak Dökümü’nde “ev” geleneği temsil eder. Romanda bunun açık ifadesi, asrî çağ taraftarı olan gelin Ferhunde’nin, “Bu evde bir türbe kokusu var, demişti, benim fikrimce pencereleri, kapıları açmak, biraz hava değiştirmek lâzım.”(Güntekin, 1992, s.62) sözleriyle gösterilir. Bu adlandırma, aslında geleneksel değerlere yapılmış bir eleştiridir. Bu açıdan evin uğradığı her değişim geleneksel değerlerin de uğradığı değişimleri gösterir. Sonuç olarak, “ev” farklı betimlemelerle ifade edilir. Geleneksel değerlerin yeni değerler karşısında yaşadığı zorlanma ev üzerinden şu şekilde sunulur:

“Ali Rıza Bey, usulca arkadaki mutfak kapısından kaçtı, dört yüz adım uzaktaki bir tepeye çıktı. Büyük bir kayanın kenarına oturdu, şakaklarını elleri içine aldı. Bu haliyle evin yandığını uzaktan seyreden bir zavallıya benziyordu. Artık yüzde bir ümit kalmamıştı. Bağlarbaşı’ndaki harap ev, karanlık penceresiyle, kapalı kapılar ile dışardaki fırtınanın günden güne artan zoruna uzun seneler kahramanca dayanmıştı! (Yaprak Dökümü, 1992, s.58)

Diğer taraftan, evin şımarık kızları Nejla ve Leyla, Ferhunde’nin gelmesiyle hayalini kurdukları asrî çağı yakaladıklarını düşünür. Haftada iki kez danslı çay partileri verilir. Geleneğin kökünden sarsılması yine ev motifi ile gösterilir:

“Gramofon, bütün gece çalar, çılgın kahkahalar, çığlık çığlığa boğuşmalar içinde durmadan dans edilir, temelinden sarsılıyor gibi olan evin harap tavanlarından tozlar yağardı...” (Yaprak Dökümü, 1992, s.67)

Tahran’ın Derhungâh mahallesinde geçen Dil-i Kûr romanında da “ev motifi” romanın merkezindedir. Roman boyunca ev tasvirlerine ayrıntılı olarak yer verilir. Aile, İran’ın avlusu havuzlu, geleneksel evlerinden birinde yaşar. Romanda olayların geçtiği anılarla birlikte evin her bölümü ayrıntılı olarak betimlenir: havuz kenarı, ağaç altı, odalar. Bu anlamda Dil-i Kûr’da ev, değişimleri gösteren bir araç olmanın yanında ayrıca mekân olarak da daha geniş bir yer kaplar. Bu, kitapların hacimlerinden de kaynaklanır.

Romanın anlatıcısı konumundaki Sâdık Âryân, anılarından birinde, romanda iyiliğin temsili Resûl'un, abisi Muhtar'dan dayak yediği ve hastaneye kaldırıldığı günü hatırlar. Olayı anlatırken evin uğradığı değişimi de betimler; bu anlamda Yaprak Dökümü'ndeki gibi ev, ailenin yaşadığı değişimlerin gösterildiği bir araçtır:

“Damin kenarına gelip durdu, avluya ve salondaki odasına baktı. Yarıda bırakılmış sofrâ hâlâ salonun ortasındaydı. Karagözlü Bey'in tarı iki sandalyenin üzerindeydi. Avlunun kenarındaki çay sofrası da henüz seriliydi. Güneşin gitmesiyle avlu karardı. Havuzun yeşil suyu her zamankinden daha kederli ve kirli gözüküyordu. Evin fezası ve Derhungâh mahallesinin tamamı öylesine ıssız, kuru ve yaralı gözüküyordu ki sanki başına büyük bir kılıç indirilmişti.” (Dil-i Kûr, 1368hk./1989, s.91)

Ev üzerinden değişimlerin gösterildiği diğer bir betimleme, yıllar sonra Sadık Âryân'ın evine döndüğünde gördüğü manzaradır. Evin üzerindeki Âryân plakasının üzeri tozludur. Bu şekilde Âryân ailesinin sonunun geldiği okuyucuya hissettirilir:

“Sokak ıssızdı. Sokağın ortasında, elektrik lambasının aynı ahşap direği duruyordu. Az ışıtın lambanın etrafına ince dokunmuş kuş teli çekmişlerdi. Annesinin küçük evinin önünde durdu. Avlunun kapısı yeni boyanmış yeşil renkteydi. Kapıya, oval tozlu bir levha tutturulmuş, onun üzerine ‘Âryân’ kelimesi kazınarak, rengi kaçmış bir mürekkeple doldurulmuştu.”(Dil-i Kûr,1368hk./1989, s.198)

Bu bakımdan her iki roman da ailedeki değişimler, ev üzerinden gösterilmesiyle benzerdir.

Ağaç motifi

İki romanda da benzer olan diğer önemli bir motif de “ağaç”tır. Yaprak Dökümü romanında, aile bir ağaç gibi düşünülmüş ve aile bireylerinin ahlaki konularda verdikleri tavizler, aileyi trajik bir sona doğru götürürken; evden giden her çocuk için “bir yaprak daha düştü” denilmiştir. Aynı şekilde Dil-i Kûr romanında da ailenin yaşadığı değişimler “ağaç” motifi üzerinden gösterilmiş ve daha trajik sonlar yaşandığı için “ağacın kökten sökülmesi” söz konusu edilmiştir.

Yaprak Dökümü romanında ilk yaprak düşüşü, evdeki gidişattan memnun olmayan Fikret'in kendinden yaşça büyük bir adamla evlenmesi ile olmuştur. Yaşanan bu ayrılış şu şekilde ifade edilir: “Ağacın yapraklarından biri böylece kopup gitmiş oluyordu.” (Güntekin, 1992, s.75) Bu şekilde aile ağaca ve çocuklar yaprağa benzetilir. İkinci yaprak Şevket'in bankadan para çalması

sonucu cezaevine girmesiyle ve üçüncü yaprak da Necla'nın evlenmesiyle dökülmüştür. Ailedeki dördüncü yaprak, bir avukatın metresi olan Leyla'nın evden kovulması sonucunda dökülmüştür. Bu şekilde her çocuk için başlarına gelen olaylar sonucu evden gitmeleri “yaprak dökümü” motifi ile ifade edilir. “Neticede hem Ali Rıza Bey ailesini hem de Türk toplumunu temsil eden koca çınar, bütün yapraklarını döker; çünkü kök ve gövde çürümeye başlamıştır.”(Kantarcıoğlu, 2007,s.64)

Dil-i Kûr'da da aile bireylerinin başına gelenler sonucunda, romandaki hâkim hava daha karamsar ve maruz kaldıkları sonlar daha trajiktir. Bir dağılmanın dışında, ailenin yok oluşa doğru gidişi yani ölümler bir ağacın kökten sökülmesi manzarasını oluşturur. Romanın sonunda aileyi temsil eden büyük ağaç kesilir:

“Aynı yıl belediyeden gelip, Şeyh Korna sokağının başındaki meşe ağacını kökten kestiler...” (Fasîh, 1368hk./1989, s. 255)

Bu açıdan Yaprak Dökümü'nde çocukların başlarına gelenler ‘yaprak dökümü’ metaforu ile anlatılmışken, Dil-i Kûr'da daha karamsar bir tablo çizilmiş; karakterler evden bir anlamda ölere kopmuşlardır. Yani ağaç kökten sökülüştür.

Baba figürü

Baba figürü, ailenin temelinde yer alır. Aile romanlarında çocuklar üzerinde derin izler bıraktığı gözlemlenir. Çocuklar babaya göre karakter geliştirir. Ele alınan her iki romanda da baba figürü ailenin “reisi” konumundadır. Ancak zamanla otoritelerini kaybederler. Değer dünyalarına uygun düşmeyen yeniçağ, çocuklarını da etkiler. Bunun sonucunda her iki romanda da babalar kaybedilen değerler karşısında üzülüp, hastalanan ama ellerinden bir şey gelmeyen bir konumda yer alır. Yaprak Dökümü'nde baba Ali Rıza Bey'in en temel kaygısı çocuklarını iyi terbiye etmektir. Aynı şekilde Dil-i Kûr romanında baba Erbâb Hasan'ın en temel kaygısı iyi, namuslu çocuklar yetiştirmektir. Genel anlamda, iki romanda da baba karakterinin temel kaygısı ahlaklı çocuklara sahip olmaktır. İki roman da, ülkede modernleşmenin başladığı dönemlere denk gelmektedir. Bu açıdan “baba figürü” ile devletin modern batılı güçler karşısında zayıfladığı, ülkenin yabancılar karşısındaki aleni ya da gizli istilasını da gösterilmektedir. Baba karakterlerinin benzerlikleri üzerinde durulacak olursa;

Evin reisi olmaları: İlk benzerlik iki babanın da “ailenin reisi” konumunda olmasıdır. İki romanda da baba karakterleri zamanla otoritelerini kaybeder. Yaprak Dökümü'nde Ali Rıza Bey'in otoritesini kaybetmesi, işini kaybetmesi ile başlar. Bu şekilde bir kırılma, romanın başında yapılan ahlâkî mülâhazaya

bir cevap gibidir. Ekonomik gücünü kaybeden Ali Rıza Bey, evde sözü geçen biri olma konumunu da kaybeder. İşten ayrıldığı gün oğlunun memurluğu kazandığını öğrenir ve masadaki yerini oğluna bırakır:

“-Şevket, seninle yerimizi değişeceğiz, dedi. Sen baba, ben ailenin büyük çocuğu olacağız.” (Yaprak Dökümü, 1992, s.27)

Baba Ali Rıza Bey, evdeki yerini oğluna bırakınca, evde etkin olma özelliğini de kaybeder;

“Ailenin otorite makamı olan babanın yerini oğlu Şevket’e bırakması bu anlamda sadece sembolik bir rol değişimi değil aile bireylerinin “baba”ya karşı bakışlarını da değiştirecek bir durum olur. Babalık görevinin getirdiği sorumlulukları oğluna devrettiğini söyleyen Ali Rıza Bey böylelikle ailesi üzerindeki “eylemde bulunma” erkini de yitirir.” (Kanter, 2009, s.1602)

Ev içinde etkin olma konumunu kaybeden Ali Rıza Bey, Fikret’in evlenme kararına ses çıkarma hakkını kendinde bulmaz:

“Ben artık fukara oldum...Bütün haklarım gibi babalık hakkımı da kaybettim...Mademki senin saadetini temine kadir değilim... Ne istersen yapmak hakkındır çocuğum...” (Yaprak Dökümü, 1992, s.73)

76

Dil-i Kûr romanında da baba Erbâb Hasan evin reisidir. Ev halkı ondan korkar. Baba otoriteyi temsil eder; ev halkı ile arasında daima kendi ağırlığını gösterecek bir mesafe vardır:

“Evdeki kadınlar ya da çocuklardan hiç kimse, asla Erbâb Hasan’ın akşam sofrasına yaklaşmazdı; tekne kazıntısı olan küçük Sadık dışında. Erbâb Hasan eğer bir şey az veya eksikse Kevkeb Hanım’dan alsın diye küçük çocuğa söylerdi.”(Dil-i Kûr, 1368hk./1989, s.32)

Baba Erbâb Hasan roman boyunca, evin lalası Gol Meryem’e yaptığı kötülükten dolayı Muhtar’dan rahatsız olup, Muhtar eve gelirse onu kaması ile öldüreceğini söyler. Ama zamanla bu durum karşısında hastalanır ve bu hastalık eski otoritesini etkin bir şekilde ortaya koymasını engeller. Kısacası otoritesini kaybeder ve araya insanların girmesiyle yumuşayıp, oğlunu affeder. “Ekber Dayı ve Gulin Hanım küçük avludan Muhtar’ı getirdiler.”(Fasîh, 1368hk./1989, s.52)Aile yakınları Muhtar’ı getirdikten sonra barışmaları için çabalar:

“Öfkeliydin, ateş gibiydin. Ama şimdi iki üç yıl geçti. Affet. Barışın. Salavat getirin.”(Dil-i Kûr,1368hk./1989, s.52)

Baba Erbâb Hasan, önce yıllar önce öldürmek istediğini söyler ve sonunda affeder.

Hastalık: İki babayı da yıkan, yatağa düşüren acı bir olay olur. Hayatı boyunca her şeye katlanan, fakirlik çeken Ali Rıza Bey, namussuzluğa dayanamaz. Oğlunun bankaya borçlanıp hapse düşmesi onu o kadar sarsmaz ama kızı Leyla'nın bir avukatın metresi olduğunu öğrenince Ali Rıza Bey hafif bir felç geçirir:

“Ali Rıza Bey’i hafif bir nüzül örselemişti. O gecedен sonra çenesi biraz yana çarpıldı. Dili belli belirsiz peltekleşti. Yürürken sol ayağını hafifçe sürümeye başladı.” (Yaprak Dökümü, 1992, s.123)

Kendisi için son umut olan Fikret’in evine gidip, soğuk karşılanınca kendini bir yabancı gibi hisseder ve tamamen rahatsızlanır:

“Ali Rıza Bey, Adapazarı’ndan döndükten sonra evine girmedi. İki gün orada, üç gün burada serseri serseri dolaştı. Nihayet, kışa doğru hastalandı; sol kolu ve sol bacağı büsbütün işlemez oldu.” (Yaprak Dökümü, 1992, s.133)

Dil-i Kûr romanında baba Erbâb Hasan, Muhtar’ ın yaptığı kötülüklerden sonra hastalanır. “Muhtar’ ın kaçmasından sonra Erbâb Hasan sürekli rahatsızdır ve alın çizgileri karışmıştır.”(Fasîh, 1368hk./1989, s.26) Muhtar eve döndükten sonra evdekilerin korkulu rüyası olmuştur, bütün ev halkına eziyet eder. Buna dayanamayan Resûl; Muhtar ile kavga eder. Çocuklar arasındaki bu kavga Erbâb Hasan’ ı ölüm döşegine düşürmüştür: “Erbâb Hasan, Muhtar ve Resûl’ ün kavgasından sonra avluda halsiz düştüğü ve yatağına götürdükleri günün akşamından sonra bir daha yatağından kalkamadı.” (Fasîh, 1368hk./1989, s.92)

Otorite boşluğu: Her iki romanda da babaların otoritesinin olmadığı durumda evi yabancılar işgal eder. Otorite boşluğu ya da babanın olmaması durumunda, bütün değerler altüst olur. Ali Rıza Bey otoritesini kaybedince geleneksel değerleri onun varlığına rağmen görmezden gelir. Evde eğlence amaçlı partiler yapılır: “Haftada iki gece dostlara danslı çay veriliyor, en aşağı iki üç gece de başkalarının davetine gidiliyordu.” (Güntekin, 1992, s.66)Ali Rıza Bey için evi işgal edilmiş gibidir. Evine girip çıkanları şu şekilde betimler:

“Yalnız, şu evine girip çıkan bu alay alay erkekler içinde insana benzer tek bir çehre görünmüyordu: Yirmişer, yirmi ikişer yaşında terbiyesiz, cahil, küstah mahalle çocukları...”(Yaprak Dökümü, 1992, s.71)

Dil-i Kûr romanında, otorite boşluğu baba Erbâb Hasan’ın ölmesi ile oluşur. Babanın ölümünden sonra otorite, romanın kötülüğü temsil eden karakteri büyük oğul Muhtar’ a geçer. Babasının dükkânlarını işletmeye

başlamış, evin bir odasını kiraya vermiş ve ev halkına da dünyayı zindan etmiştir:

“Henüz sonbahar bitmemişti ki Muhtar, Erbâb Hasan’ın Derhungâh’taki evinin temelini ilk yarığı açtı. Küçük avluyu kiraya verme kararı aldı.” (Fasîh, 1368hk./1989, s.109)

Babanın otoritesinin olmadığı zaman, evin yabancılar tarafından işgal edilmiş görüntüsü, romanda şu şekilde betimlenir:

“Muhtar dışında hiç kimse küçük avlunun kiraya verilmesini istemiyordu. İlk köylü komşu gözüktüğü zaman sadece ev halkı değil Şeyh Korna sokağının tamamı ondan nefret etti. Bu köylülerin ilk gelme ve halkın içine karışma belirtisiydi ve kesinlikle o zaman kendilerini Tahran’ın asıl sahibi olarak sayan Derhungâhlıların zevkine uygun düşmemişti.” (Dil-i Kûr, 1368hk./1989, s.114)

Bir çocuğun adını anmama: Her iki romanda da babalar benzer tutumlara sahiptir; çocuklarından birini asla affedemez ve isimlerini duymak istemezler. Yaprak Dökümü’nde baba Ali Rıza Bey, kızı Leylâ’nın adının anılmasını istemez. Kızına karşı hissettiği derin acı, öfke şeklinde kendini gösterir. “Ara sıra evde öteki çocuklardan bahsedildiği halde Leylâ’nın ismi hiç geçmezdi.” (Güntekin, 1992, s.125) Kızını aile albümünden çıkararak hayatından da çıkardığını göstermek isteyen baba, ablasının adını ağzına alan küçük kızı Ayşe’yi şu şekilde uyarır:

“-Yumurcak!...Bir daha onun adını ağzına aldığını iştıme yeyim, diye bağırması.” (Güntekin, 1992, s.126)

Dil-i Kûr romanında da Yaprak Dökümü’ne benzer şekilde baba Erbâb Hasan aynı tutuma sahiptir. Onun önünde kimse Muhtar diyemez: “Kimsenin Erbâb Hasan’ın yanında Muhtar hakkında konuşma ya da Muhtar’ın adını ağzına alma hakkı yoktu.” (Fasîh, 1368hk./1989, s.19)

Edebiyata ilgileri: İki romanda da baba karakteri şiirle ilgilenir. Yaprak Dökümü’nde baba Ali Rıza Bey bilgilidir, yabancı dil bilir ve ara sıra gazeller yazar: “Gençliğinde edebiyatla uğraşmış, mecmualarda takma isimlerle oldukça düzgün gazeller neşretmişti.” (Güntekin, 1992, s. 11)

Dil-i Kûr romanında baba Erbâb Hasan şiire meraklıdır, sık sık Hafız’dan gazeller okur. “...salonda, Mirza Yedullah dayı ve Erbâb Hasan oturmuş Hafız’ın şiirlerini okuyor ve eğleniyorlardı..” (Fasîh, 1368hk./1989, s. 85)

Çocuklarından tekine düşkünlük: Her iki baba da çocuklarından birine daha düşkündür. Ali Rıza Bey, oğlu Şevket’i çok sever. “Ali Rıza Bey, bu ilk çocuğu ile, bir çiçek meraklısı bahçesi ile oynar gibi oynamış, onu ancak kendi

hayalinde yaşayan mükemmel insan modeline göre işlemiştir.” (Güntekin, 1992, s.26) Oğluna güveni sonsuzdur. “Ona göre Şevket, dünyanın hiçbir kuvvetinin kırıp kirletmeyeceği bir elmas parçası idi.” (Güntekin, 1992, s.27)

Dil-i Kûr’ da Erbâb Hasan oğlu Resul’ e daha düşkündür. Kendisine hangi çocuğunu daha çok sevdiğini soran doktora çocukları hakkında görüşünü bildirdikten sonra “*Geriye Resul kalıyor. Oğullarımdan hangisini daha çok sevdiğimi sordun, ben Allah'ın verdiği evlatlar arasında ayırım yapılmaz dedim, ama işte...*” der ve Resûl’ e işaret eder. (Fasîh, 1368hk./1989, s.64)

Anne Figürü

Her iki romanda da “anne figürü” çocukları için her türlü fedakârlığı yapar. Anneler, çocukları ve eşleri arasında aracı pozisyonunda yer alır ve bazen çocuklarının davranışlarını doğru bulmasa da çocuklarının tarafını tutar. Bu bakımdan iki romandaki anne figürü birbirine oldukça benzer. Diğer bir açıdan, çocuklarının lehine olacak şekilde bazen olayları babadan gizler ya da babanın öğrenme zorunluluğu varsa yumuşatarak anlatırlar. Çocuklarının hatalarını görmeme konusunda birebir davranış sergilerler.

Aracı konumda olmaları: Yaprak Dökümü’nde anne Hayriye Hanım, Ali Rıza Bey ve çocuklar arasında aracı durumundadır:

“Aynı zamanda çocuklarına karşı çok fedakâr. Onlar üzülmesin diye her istediğini yapma taraftarı...Hayriye Hanım için ailesi çok önemli. Onlar için çalışıyor, didiniyor. Kocasına politik davranıp ancak istediği bir şey varsa iltifat ediyor.” (Türk Romanında Aile Kurumu,1991, s. 100.)

Çocukların isteklerini, Ali Rıza Bey’in kabul edeceği şekilde; yumuşatarak ve uygun bir dille söyler. Oğulları Şevket, evli bir bayana gönlünü kaptırınca oğlunun tarafını tutup, Şevket’ in evliliğine rıza göstermesi için Ali Rıza Bey’ e baskı yapar:

“Hayriye Hanım, kocasını evvelâ Şevket’e çılgın muhabbeti tarafından avlamaya yumuşatmaya çalıştı. Bu izdivaç olmazsa oğullarının ya öleceğini ya intihar edeceğini uzun tasvirlerle anlattı.”(Yaprak Dökümü, 1992, s.56)

Dil-i Kûr’da anne Kevkeb Hanım, sürekli baba Erbâb Hasan’a romanın kötülüğü temsil eden karakteri Muhtar’ı iyimser bir ifadeyle anlatır. Baba ölüm döşeğindeyken, Muhtar odasında para saymaktadır, olayı öğrenen babanın tepkisine karşı anne yumuşak ifadelerde bulunur:

“Yaşlı adam içini çekti: ‘Ona daha ölmediğimi söyle...!’ dedi.

Kevkeb Hanım: ‘Vay! Bu kalabalıkta esnafın paraları çarçur etmesine izin vermemekle kötü mü ediyor? O senin ciğerparen oğlun, her zaman sevdin.’”(Dil-i Kûr,1368hk./1989, s.102)

Baba Erbâb Hasan’ın hastalığını, oğlunun üzüntüne yoran anne olayları kendine göre yorumlar:

“Erbâb, Muhtar’ı sevmedi mi? Muhtar için canını vermiyor muydu? Şimdi ateşten daha çok, üzüntüden nargile çubuğuna dönmesi boşuna değil. Muhtar’ın üzüntüsünden...”(Dil-i Kûr, 1368hk./1989, s.28)

Bu açıdan iki romandaki anne karakterinin de olayları yumuşatarak anlatmaları ve ortamdaki gerginliği bertaraf etmek için aracı konumunda oldukları gözlemlenmektedir.

Çocuklarına olan aşk: Her iki romanda da anneler çocuklarına olduğundan fazla bir ilgi ve muhabbet gösterirler. Yaprak Dökümü’nde Hayriye Hanım, çocuklarını tek otorite olarak kabul eder. Çocuklarına göre şekillenir, modern yaşam algısını hızlıca kabullenir. Bu durumu kendi içinde sorgulayan Ali Rıza Bey’e göre Hayriye Hanım “*Ömrünü dört duvar arasında geçirmiş, çocuklarından başka insan yüzü görmemiş temiz bir ev kadını*”dır. Zamanla değişmesinin nedenini “*onun bu çocuklara olan fazla muhabbetinde arama*”dır. Çünkü Hayriye Hanım “*zayıf ana hisleriyle*” hareket eder. “*İğrendiği muhakkak olan birçok şeylere, sırf onlar istiyor diye, onları mesut etmek için katlanıyor...*” (Güntekin,1992, s.61)

Dil-i Kûr romanında anne Kevkeb Hanım, çocuklarını çok sever, bütün kötülüklerine rağmen Muhtar’ı da çok sever. Oğlunun lalasına tecavüzünü görmezden gelir. Muhtar eve dönsün diye elinden geleni yapar. Oğlu Ali’nin abisini araması için ona baskı yapar:

“Kalbim çarpıyor, Kur’an aşkına. Gidip kendi gözlerinle görmeni istiyorum. Bak bakalım ne halde? Nerede uyuyor? Yemesi için bir şey veriyorlar mı? Bak bakalım çocuğuma izin veriyorlar mı?”(Dil-i Kûr, 1368hk./1989, s.23)

Oğluna kavuştuğunda, ona nasihat etme ya da yaptıklarından dolayı cezalandırma gibi bir düşünce asla aklından geçmez. Ne yaparsa yapsın oğluna karşı gözü kapalı bir sevgi beslemektedir:

“Kevkeb Hanım, Muhtar’ı öpücüğe boğduktan sonra onu önce küçük avluya Gulin Hanım’ın odasına götürdü, aniden Erbâb Hasan gelebilirdi. Çocuklar ve kızların çoğu Muhtar’ın etrafını sarmıştı, Kevkeb Hanım şimdi sevinçten ağlıyordu.”(Dil-i Kûr,1368hk./1989, s.51)

Çocukların hatasının görmeme: İki romandaki anne karakterlerinin diğer bir benzerliği, çocuklarının hatalarını görmek istememeleridir. Çocuklarına besledikleri muhabbetin sınırlarını iyi çizemeyen anneler, sonuç olarak yapılan yanlışları da görmezden gelirler. Yaprak Dökümü’nde anne Hayriye Hanım, gelini Ferhunde ve küçük kızlarının danslı gece partilerine ses çıkarmaz. Leyla’nın evli bir avukatın metresi olması, kendisi için doğru olmasa da kızının hatasını görmez. Çocuklarının ahlakî durumu kendisini kaygılandırırsa da esneklikten yanadır. Hayriye Hanım, olaylar karşısında:

“-Evet, Ali Rıza Bey! Sen ne dersin de. Onların hatırı için ben, her şeye katlanırım.” (Yaprak Dökümü, 1992, s.32) diyerek kendisini savunur. Leyla konusunda kızının hatasını bilse de suçu yine başkasına yani Ali Rıza Bey’e atar:

“Leyla meselesi Ali Rıza Bey’i de onu da yüreğinin en nazik yerinden vurmıştu. Bu namus meselesi olduğu için kocasının gösterdiği şiddeti haksız bulmuyor, fakat aynı zamanda ona karşı sebepsiz bir nefret ve dargınlık duymaktan da kendini alamıyordu.”(Yaprak Dökümü, 1992, s.124)

Dil-i Kûr romanında da benzer şekilde anne Kevkeb Hanım, aslında oğlunun yaptığı çirkinliği bildiği halde, oğlunu savunmayı ve karşı tarafı suçlamayı seçer. Anne Kevkeb Hanım:

“Derhungah kadınının karakterini ve onun geleneksel hayatını gösterir. Her türlü gelenek görenek, adet ve hurafe(derin bir dini bakışı olmadan) ve çocuklarına onların mahiyetini anlamayı engelleyecek derece bir aşk onun vücudunda toplanmıştır ve bazen onu başkalarına ve Gol Meryem' e karşı soğuk ve taş kalpli olmaya iter.” (Ocakyans, 1379hk./2000, s.116.)

Bu açıdan bazen suçlamaları ileri seviyede olur. Çocuğun boğazına kezzap dökmek ya da tuvalete atmakla Gol Meryem’i tehdit eder:

“Gulin Hanım diyordu ki Gol Meryem’in çocuğunun yüzüne bakmak uğursuzluk getirir ve kefareti vardır. Kevkeb Hanım diyordu ki çocuğu tuvalete atmalı, çünkü Murtaza Ali’nin bereketi haramzade çocuğun olduğu evden gider.”(Dil-i Kûr,1368hk./1989, s.37)

Diğer Karakterler

İki romanda da ailede birbirine zıt değerleri temsil eden karakterler vardır. Bu yönü ile romanların karakter dizilimi de aynıdır. Yaprak Dökümü’ne geleneksellik ve asri çağ taraftarları şeklinde karakterler karşıt olarak yerlerini

alır. Fikret ve bazı yanlışlarına rağmen Şevket babaları ile aynı çizgide yer alır ve ahlakî bir hayatı önemserlerken; onların karşısında asri çağın gerektirdiği gibi yaşamak isteyen gelin Ferhunde ve evin küçük kızları yer alır. Bu açıdan evdeki tartışmaları gözlemleyen Ali Rıza Bey “*çocuklarını ikiye ayırmış gördü: Bir yanda Fikret, bir yanda Leylâ ve Neclâ.*” (Güntekin, 1992, s.47)

Dil-i Kûr romanında karşıtlık iyilik ve kötülük kavramları üzerinden yapılmıştır. “*İsmâil Fasîh'in hikâyelerinde insanlar iyi ve kötü olmak üzere iki ayrı kategoriye ayrılır.*” (Rencber, 1398hk./2019, s.142) İyi tarafta Resûl ve Sadık yer alırken, kötü tarafta Muhtar ve Ali yer alır. Bu iki karakter; “siyah ve beyaz renkleriyle, şer ve hayır güçlerini sergilerler.” (Mîr Âbidînî, 2002, s.203) Dil-i Kûr’da kız çocuklar da bulunmasına rağmen romanın asıl kahramanları olarak görülmezler.

İyi Karakterlerin Karşılaştırması

Şevket ve Sadık

İyi karakterler içinde Yaprak Dökümü’nde oğul Şevket ve Dil-i Kûr’daki Sadık birbirine paralel karakterlerdir. Her ikisi de tahsil görmüş, okuyarak bir yerlere gelmiştir. Şevket memur, Sadık ise doktor olmuştur. İkisi de arada kalmış karakterlerdir. Olaylar karşısında pasif olsalar da içlerinde iyilik vardır.

Yaprak Dökümü’nde oğul Şevket her anlamda babasını destekler, babası işten ayrılınca ailenin yükü onun omuzlarına biner. Babasının ahlakî tutumlarını beğenerek, ona destek olur. Ama kendisi de zamanın getirdiği batılılaşmadan payını alır; bankadaki evli bir bayana gönlünü kaptırıp, onunla evlenir; bundan sonra artık babasının yüzüne bakamaz. Genel olarak Şevket iyi, olumlu, ailesi için çabalayan bir karakterdir. Evdeki danslı partiler yüzünden masraflar arttığında; bu durumu kaldıramaz, bankadan para çalar. Sonuç olarak hapse atılır. “*...Şevket, karısı ve kız kardeşlerinin kendisini sürüklediği uçurumu fark etmesine rağmen bu itime karşı koyacak güç/harekete muktedir değildir.*” (Kanter, 2009, s.1603) Olaylar karşısında nasıl tavır alacağını babasından öğrendiği için babası gibi pasif tepkilerde bulunur. Modernleşmeye karşı koyamaz.

Dil-i Kûr’da Sadık da doktor olmuştur. Yaprak Dökümü’ndeki Şevket’e benzemektedir. Arada kalmış bir karakterdir. İyi ve merhametli bir insandır. Abisi Muhtar’ı sevmez. Tahsil için Amerika’ya gitmiş ve tıp okumuştur. Yaşadığı yere geri döner. Romanda anlatılan bütün olaylara şahit olmuştur. Romanın tamamı onun anıları şeklinde anlatılır. Her zaman Resul gibi olmak istemiştir. Ama o Muhtar’dan nefret eder. “*Sadık bütün ömrü boyunca Resul’un yolundan gitmek için çabalamıştır, ama sadece Muhtar öldükten sonra eski dertleri ve taş kalpliliği sona erer ve Resul’un mesajını kendi ruhunda hisseder ve birkaç saat Muhtar’ın mezarında tefekkürle geçirir.*” (Ocakyans,

1379hk./2000, s. 113.) Olaylar karşısında çok tepki gösteremese de aslında bütün bir ailenin hayatı onun anılarında toplanmıştır.

Fikret ve Resûl

İki romanda birbirine benzer diğer iki karakter Yaprak Dökümü'nde Fikret, Dil-i Kûr' da Resûl' dür. Fikret ve Resûl müspet özellikler taşıyan karakterler içinde birbirlerine en çok benzeyen karakterlerdir. İkisi de var olan duruma karşı gelmiş ve sonunda trajik bir sona maruz kalmışlardır. Fikret, çirkin ama akıllı, edepli bir kızdır. Yalnız evdeki değişikliklere göz yumduğu için babasına tepkilidir. Ferhunde ve kız kardeşlerini şiddetle eleştirir. Annesi diğer kızlarını savunduğundan onunla da arası iyi değildir. Babası Fikret'i çok iyi yetiştirmiştir. Fikret olaylar karşısında pasif durmaz, evdeki değişimlere dayanamadığı için dul ve üç çocuk babası Tahsin Bey ile evlenip, Adapazarı'na gidip, evi terk eder.

Dil-i Kûr romanına bakarsak, Resûl romanın kahramanı konumundadır. Resûl'de Fikret gibi evdeki yanlış gidişata tepki gösterir. Romanın yurt dışına gidip okuyacak, aydın kesimini temsil eder. Ama Muhtar'ın yaptığı zulümlere karşı çıktığı için dayak yer, önce aklını yitirir sonra annesi evsiz kalmasın diye canına kıyar.

Fasîh genel anlamda İran toplumundaki belirgin karakterleri romanlarında çizer; “Ailenin oğullarından her biri, farklı toplumsal güçlerin psikolojilerini görebileceğimiz belirli bir tipi ortaya koyar.” (Mîr Âbidînî, 2002, s.203) Romandaki karakterlerin toplumdaki bir tipi yansıtması anlamında “Muhtar aracılığıyla Resûl'un bertaraf edilmesi de aydınının zarar görmesi ve çıkarıcılık ve anamalcılıktan arınmasına ilişkin bir kinayedir.” (Mîr Âbidînî, 2002, s.203) Fikret' den daha acı bir sona maruz kalmıştır. Resul, iyiliğin, merhametin temsilidir. Ne kadar kötü olsalar da insanları sevmek gerektiğini Sadık' a öğütler. Lala Gol Meryem'e sadece Resul iyi davranıp, merhamet gösterir. Babasının en çok sevdiği oğludur. Muhtar'ın karşısındaki karakterdir. Her zaman Muhtar'ın eziyet ettiği kişileri, Muhtar' a karşı cesurca savunur. Bu uğurda önce aklından sonra hayatından olur. İyilik, güzellik, fedakârlık, başkalarına yardım hepsi onda toplanmıştır. “*Aşk, sevgi ve mazlumları korumak onda kalıcıdır ve sonunda onu şaşırtıcı bir intihara sürekler...*” (Ocakyans, 1379hk./2000, s. 114.) Resul her cümlesinde ayırım yapmadan bütün insanların sevilmesi gerektiğini vurgular. Muhtar lala Gol Meryem'e tecavüz edip, babasının tehdidinden dolayı evden kaçınca, Resul ve Sadık arasında şöyle bir konuşma geçer:

“Sadık: ‘Ben Muhtar abimi sevmiyorum’

Resul: ‘Sadık, böyle konuşma. Herkesi sevmeliyiz. Allah herkesi seviyor.’ der.” (Dil-i Kûr,1368hk./1989, s. 31.)

Kötü Karakterin Karşılaştırması

Ferhunde ve Muhtar

İki romandaki ahlakî anlamda birbirine benzeyen kötü karakterler, Yaprak Dökümü'ndeki gelin Ferhunde ve Dil-i Kûr romanındaki Muhtar'dır. Benzer olmalarının sebebi ahlakî bozulmaları başlatmaları ve aile içinde etkin konumda yer almalarıdır. İki karakter de bencilce istediklerini yapar.

Yaprak Dökümü'nde Ferhunde aileye geldiği zaman evi kendine göre değiştirmeye başlar. Evdeki ahlakî bozulmanın başlatıcısı olan Ferhunde, “*evin diktatörü kendisi olduğunu gayet iyi*” (Güntekin, 1992, s.63) anlar. Ferhunde eğlence düşkünü, asri çağı yaşamak isteyen bir karakterdir. Kız kardeşlere göre daha rahattır; kimseyi düşünmeden kendi çıkarlarına göre yaşar. Batılı yaşam algısını eve getirdiği düzenlemelerle elde etmeye çalışır. Ailenin başına gelen felaketlerin sorumlusu sayılan Ferhunde, Ali Rıza Bey tarafından sevilmeyen karakterdir:

“Ali Rıza Bey, daha ilk günden beri bütün fenalığın gelinleri Ferhunde'den geldiğini biliyordu. O olmasaydı evi bu hale gelmez, çocukları bu kadar bozuşmazlardı. Sonra, Şevket'in hırsızlık etmesine, hapse girmesine de o sebep olmuştu.”(Yaprak Dökümü, 1992, s.101)

Diğer taraftan, Ali Rıza Bey'in geleneksel ve katı ahlakçı yapısının karşısında durur. Gelenekselliğe karşı batılı bir tip yansıtır. “*Yaşam algısı hedonizm (hazcılık) üzerine kurulu olan Ferhunde, toplumsal çevrenin değil kendi isteklerinin ön planda olduğu bir kişilik özelliğine sahiptir.*”(Kanter, 2009, s.1605.) Kısa zamanda evdeki kızları etkiler ve evin bütün düzeni değişir. Para olmasa da o danslı partilerin düzenlenmesi için çabalar. Hayriye Hanım da onun dediklerini yapmak zorunda kalır.

Dil-i Kûr'da romandaki kötü karakter Muhtar'dır. Babası vefat ettiğinde hem dükkânları hem de evdeki hâkimiyeti ele geçirir. Dükkanları üzerine alınca, zengin bir tüccara dönüşür:

“Savaş yılları, küçük şehirdekilerin Tahran' a akın ettikleri ve bu şehrin genişlemeye başladığı yıllardır. Burnu iyi koku alan Muhtar, şehrin çeşitli noktalarında toprak almaya başlar. Fasîh, onun varlığında, İran'ın ticari sermayedarlığının gelişim niteliğini yansıtır...” (Mîr Âbidînî, 2002, s. 203)

Para dışında hiçbir şeyi önemsemeyen Muhtar, romanda kötülüğün temsilidir; Lalası Gol Meryem'e tecavüz edip, gerdanlığını çalar:

“O hayvanî huy ve hasletlerin, çeşitli kötülük ve rezilliklerin bariz örneğidir. Muhtar'ın içinde; hırs, kontrol edilmemiş cinsel şehvet,

hayvansı huy ve huşunet düşünceleri kızışıır. Örnek olarak o yirmi dört yaşında, dilsiz ve felç olan lalası Gol Meryem'e, küçük kardeşi Sadık'ın önünde tecavüz eder.”(Yek Gâm Be Sûyi Bûmî Gerâyî: Nagd-i Dâstân-hâyî 'İsmâîl Fasîh' Hareket Ez Naturalizm Be Sûyi Realizm, 1392hk./2013, s.187)

Babasının korkusu ile evden kaçmak zorunda kalır. Askere alınır, ordayken de evli bir köylü kadınla ilişkiye girip kadının kocasını öldürür. Hapse atılır. Hapisten çıkınca, eve dönüp zulümlerine devam eder. Gol Meryem 'i tekrar hamile bırakır. Evdeki çocukları döver. “*Erbâb Hasan evden dışarı çıktığı zaman, Muhtar kızlarda olmadık hatalar bulup, onları döverdi.*” (Fasîh, 1368hk./1989, s. 55) Resul de kız kardeşlerini ondan korurken aldığı darbe ile başını yere çarpıp, aklını kaybeder.

Muhtar babasının öldüğü gün para saymakla meşguldür: “*Muhtar, su deposunun üstündeki odaya gidip, dükkanların parasını gelirini sayıyordu...*” (Fasîh, 1368 hk./1989, s. 99) Bu açıdan Ocakyans Muhtar karakterini şu şekilde tahlil eder:

“Muhtar, kötülüğün temsil edildiği bir karakterdir. Sonradan görme Muhtar, doymak bilmez bir hırsıyla nefsi arzularının esiridir. Romanın merkezini oluşturan aşk ve başkalarının derdini anlama yetisi kendisinde yoktur.” (Ocakyans, 1379hk./2000, s. 116)

Leyla-Necla ve Ali

İki romandaki diğer menfi özellikler taşıyan benzer karakterlere gelirsek Yaprak Dökümü'ndeki kızlar Leyla ve Necla ile Dil-i Kûr'daki ortanca oğul Ali'dir. Bu karakterler yapılan kötülüklerde başrolü oynamayıp, etkin olmasalar da kendi çıkarlarına göre sonuçlardan faydalanırlar. Yaprak Dökümü'nde Leyla ve Necla evdeki değişimlerde Ferhunde kadar etkili değillerdir ama ailelerini ve yaşadıkları hayatı beğenmez sürekli bunu dile getirirler. Evi 'cehennem' olarak adlandırırılar. “*Leyla ve Necla, ev içinde oldukları sürece babaları tarafından her istedikleri yapılan gösteriş meraklı kızlardır.*” (Kanter, 2009, s.1605) Ferhunde'nin eve gelmesi ile güçlenir ve nefes alırlar. “Kapalı bir çevrede yetişen ve geniş düşünemeyen, hayatı sadece süs ve gösteriş zanneden Leyla ile Necla yanlış batılılaşmanın “*özenti boyutunu*” simgeleyen karakterler olarak anlatıda varlık bulurlar.” (Kanter, 2009, s. 1605)

Dil-i Kûr'daki benzer karakter ortanca oğul Ali'dir. Evde olan bitene karışmaz, ne olup bittiği umurunda değildir. Haklının yanında görünmez. Kültür Bakanlığı'nda kendisine iş ayarlanır. Üst mevkiden birinin kızı ile evlenip o eve damat gider. Annesi, oğlu küçük düşmesin diye düğün için ne kadar altını varsa satar. Düğüne kız tarafından sadece gelinin kendisi gelir;

Kevkeb Hanım ve ailesini beğenmez. Ali, kendini beğenmiş bencilin biridir. Ali Âryân, ileride bakanlıkta müdür olduğunda esnaf bir ailesi olduğu için utanır. Sadık yurt dışında okuma işlemlerinde kendisinden yardım istediğinde, kardeşine çok resmi davranır :

“Ali Bey, lüks döşeli odasında masasının arkasından kalkmadan Sadık' a elini uzattı. Bu küçük kardeşi fazlalıktı, önemli değildi. Yıllardır kardeşiyse kucaklaşmamıştı.” (Fasîh, 1368hk./1989, s. 178)

Bu açıdan Ali karakterinin romandaki rolüne bakılırsa; “*Ali Âryân, zengin ve nüfuzlu bir ailenin kızıyla evlendikten sonra yönetimde ilerleme aşamalarını geçerek böylece ihtilal sonrası yıllarda genel müdürlerden biri olur ve 1340 hk./1960'lı yıllardan itibaren yönetimde etkili güçler olan bürokratların tarzlarını yansıtır.*”(Mîr Âbidînî, 2002,s. 203)

İki romanın karakterleri açısından baktığımızda en belirgin farklılık Dil-i Kûr romanında kız kardeşlerin romanın asli karakterleri olarak gösterilmemeleri, arka planda yer almalarıdır. Erkek kardeşler romanda o dönemdeki toplumdaki belirgin bir tipi gösterdiği halde, kızlar herhangi bir tip, değer ya da modeli göstermez. Kocaya verilir ve çocuk doğururlar. Ev içinde erkek kardeşlerinden dayak yerler. Kızların karakterleri üzerine durulmaz. Tahsil de görmezler. Halı dokurlar. Erken yaşta evlendirilirler. Firuze önceden iki kere boşanmış bir adamla evlendirilir. Sonradan adam kendisini boşar. Diğer bir kız çocuk Şevket, Ali'nin tavsiyesi üzerine medenî bir adamla evlendirilir. Ama sonradan adamın bir eşinin daha olduğu ve alkolikliği ortaya çıkar. İşret, abisi Muhtar'ın kendisi ile iş yaptığı bir adamla küçük yaşta evlendirilir. Hepsi çoluk çocuğa karışır.

Romanların Sonu

Romanların sonlarına bakılırsa, aile bireylerinden her biri trajik bir hayatın içine düşmüştür. Yaprak Dökümü'nde aile dağılmıştır: Şevket hapishanededir, Fikret üç çocuklu bir adamla evlenmiştir, Necla Suriyeli bir adamın üçüncü eşi olmuştur, Leyla bir avukatın metresi olmuş, kötü yola düşmüştür. Ali Rıza Bey hastalanmış, hafif bir felç geçirmiştir. Yaprak Dökümü'ndeki en büyük acı artık Ali Rıza Bey' in de kendi değerlerini bir kenara bırakıp, romanın başında asla kabul edemeyeceği hareketleri yapmasıdır. Reşat Nuri'in kendi ifadesi ile aslında “yaprak dökümü” Ali Rıza Bey' in ilk baştaki değerlerini kaybetmesidir. “*Onun asıl yaprak dökümünü çocuklarının birer birer dökülmesinde değil kendi fikir ve kanaatlerinin dökülmesinde aramak lazım gelir.*” (Yavuz, 1976, s.113.) Ali Rıza Bey, romanın sonunda kızının metresi olduğu avukatın apartman dairesinde yaşamaya başlar:

“Ali Rıza Bey’e bu apartmanda güneşe ve denize karşı güzel bir oda hazırlamışlardı. İhtiyar adam, rahata ve bol yiyeceğe kavuşunca az zamanda düzeldi.”(Yaprak Dökümü, 1992, s.135)

Zamanla düzeler, eğlencelere katılır, küçük kızı Ayşe ile gülünç dans yaparak “meclisi neşelendirdiği” de olur. (Güntekin, 1992, s.135)

Dil-i Kûr da ise en önemli karakterler ölmüştür. Muhtar’ın hapse düşmesi, yaptığı zulümler, baba Erbâb Hasan’ın vefatı, Resûl’ün aklını yitirmesi ve annesi için canına kıyması, Gol Meryem’ in hastalanıp ölmesi, anne Kevkeb Hanım’ın ölmesi ve cenazesinin yerinden kaldırılmaması, kızların ya alkolik adamlarla evlendirilmeleri ya da boşanıp eve geri dönmeleri en son Muhtar’ın evlilik dışı oğlu tarafından öldürülmesi örnek olarak verilebilir. Aile o kadar dağılmış ve ahlakî olarak bozulmuştur ki ölen annelerinin cenazesi otuz altı saat yerde kaldırılmayı bekler ve çocuklarından hiçbirini cenaze masraflarını üstlenmeyi istemez:

“Kevkeb Hanım’ın cesedi otuz altı saat boyunca öylece yerde kalır. Muhtar cenaze töreni ve toprağa verme masraflarını karşılamayı kabul etmez. Ali Âryân’a telefon ederler. Ali Âryân, ülkedeki bakanlıklardan birinde genel müdürdür, bu işleri Hâc Muhtar’ın sorumluluğu olarak bilir...Cenaze yerde kalır.”(Dil-i Kûr, 1368hk./1989, s.254)

Karakterlerin uğradığı bu olaylar dışında, evler de romanın sonunda değişime uğramıştır. Yaprak Dökümü romanının sonuna doğru, Ali Rıza Bey borçları ödemek için babasından kalma evi satar:

“Ali Rıza Bey, kışa doğru Bağlarbaşı’ndaki evi sattı. Bütün borçlarını temizledi. Elinde kalan para ile Dolap sokağında bir ev aldı.”(Yaprak Dökümü, 1992, s.113)

Aile apartman dairesine taşınır. Bu, artık geleneksel değerlerin yerini yeni değerlerin aldığını gösterir. Aliji’nin ifadesiyle:

“Cumhuriyet’in ilk yıllarında gelişen burjuvazi ile birlikte apartmanlar modern şehir kültürünün simgesi olarak kabul görmüştür... Osmanlı toplumunda ahşap konutlar tercih edilirken, modernleşme sürecinde Batı tarzı apartmanlar yeni mimariye egemen oldu.”(Aliji, 2019, s.36)

Dil-i Kûr romanında sokaktan başlayarak ailenin yaşadığı ev değişime uğramıştır. Sokak asfaltlanır, Tahran’a yabancılar gelir. Bu şekilde kökten değişim, Âryân ailesinin yok oluşuna da örnektir: “*Şeyh Korna sokağının adını, resmi olarak mavi bir plakla ‘Bahar Köyü’ adı ile değiştirdiler.*” (Fasîh,

1368hk./1989, s.255) Sokak dışında, Yaprak Dökümü'ne benzer şekilde Âryânların evi de başkasına satılmıştır:“*Erbâb Hasan’ dan hatıra kalan Kevkeb Hanım’ın ‘harabe kerpici’ artık Kamuran Tehranifer’ in olmuştur.*”(Fasîh, 1368hk./1989, s. 255)

Sonuç

Bu iki kitabın karşılaştırması, Türkiye ve İran’ da roman konusu olarak benzer türlere ışık tutmuştur. Yapılan karşılaştırmalı inceleme ile iki kitapta da gösterilen aile yapısının hemen hemen birbirinin aynı olduğu ve iki kültürde de dağılma süreçlerinin dramatik gösterimi ile ailenin ne kadar önemli olduğu gösterilmek istenmiştir. İki kitapta da toplumda değişen değerlerle, bir ailenin nasıl başa çıktığı, karşı koyamayıp yıkıldığı durumu başarıyla gösterilmiştir. Her iki roman da konu, tür, dil, yapı, karakterler olarak benzerdir. Yaprak Dökümü romanında dağılma acısı aile bireylerinin ahlaki tavizler vermesi ile gösterilmiştir. Dil-i Kûr romanında da aile dağılmış, çocuklar birbirlerini görmeye dayanamayacak kadar uzak düşmüşlerdir. Ölüm baskın bir öğedir ve yaşanan trajik hayat dışında ölümler de trajik bir son olarak vardır. Romanda ölüm teması dramatik yapıyı güçlendirici bir işlev yüklenmiş ayrıca romana yas havası da katmıştır.

Karşılaştırmalı edebiyatın kendimiz dışındaki bir edebiyatı da tanıma, onun üzerinden düşünüp, sentez ve yoruma ulaşmak olduğunu ve karşılaştırmanın başka alanlardaki çalışmalara da yol açacağını göz önüne alırsak yapılan bu karşılaştırmalı çalışma İran edebiyatı üzerine yeniden düşünmemize yol açmıştır. Karşılaştırmalardan da görüleceği gibi İran edebiyatında toplumsal değişimler daha karamsar sunulmuş, ailede daha çok ölüm yaşanmıştır. İran kültüründe mersiye ve ağıtın önemini göz önüne alırsak bu durumun edebiyata ne kadar yansdığı bakımından yeni araştırmalar yapılabilir. Yazarların hayata bakışı üzerinde de durulacaksa, romana hâkim olan bu karamsarlık sadece İsmâil Fasîh’ e mi aittir yoksa genel olarak Fars edebiyatında bu yaygın bir şey midir, bu da araştırmaya geçecek bir konudur. Aynı şekilde bu çalışma ile ortaya çıkan sonuçlardan bir tanesi de Dil-i Kûr romanında kız çocukların asli karakterler olarak gösterilmemesidir ki bu da ayrı bir çalışmanın konusu olabilir.

Kaynakça

- ALİJİ, P. (2019). Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında eğlence kültürü, Doktora tezi, İstanbul
- AYTAÇ, G. (2001). Karşılaştırmalı edebiyat bilimi. Kültür bakanlığı yayınları. Ankara.
- BEDİ, U. (1379hk./2000). Aslı asâr-i Fasîh. Neşr-i Alborz. Tahran.
- ERDOĞAN, T. (2005). Reşat Nuri Güntekin' in "Yaprak Dökümü" adlı romanında değişimin sosyo-kültürel boyutları. Sosyoloji konferansları dergisi. Sayı 31. s.177-205
- ESEN, N. (1991). Türk romanında aile kurumu (1870-1970),T.C Başbakanlık aile araştırma kurumu başkanlığı, Ankara.
- FASÎH, İ.(1368hk./1989). Dil-i kûr. Neşr-i Nov. Tahran.
- GÜNTEKİN, R. N. (1992). Yaprak dökümü. İnkılap kitabevi. Onsekizinci baskı. İstanbul.
- İSFENDÂBÂD, S. NAZARÎ, M. (1399hk./2020). Tahlîl-i câmiaşinâsâ-i roman-i dil-i kûr eser-i İsmâil Fasîh. Faslnâme-i ilmî tefsir ve tahlil-i mutun zebân ve edebiyât-i fârsî (dehhodâ). Dovre-i 12. Şomâre-i 43. Bahâr. s.141-170
- KANTARCIOĞLU, S. (2007). Türk ve dünya romanlarında modernizm. Paradigma yayınları. İstanbul.
- KANTER, F. (2009). Yaprak dökümü romanında yapı ve izlek. Turkish studies international periodical for the languages, Literature and history of Turkish or Turkic volume 4/8
- KARACA, Ş. (2013). Modernleşme dönemi Türk romanında evden kaçan ve eve sığınan kadınlar. Turkish studies - International periodical for the languages, Literature and history of Turkish or Turkic volume 8/1 Winter. p.1817- 1827. Ankara.
- KUDRET, C. (1978). Edebiyatımızda hikâye ve roman 1859-1959, Üçüncü baskı, Varlık yayınları. Ankara.
- NACİ, F.(1990).100 Soruda Türkiye'de roman ve toplumsal değişim.2.baskı. Gerçek yayınevi. İstanbul.
- MİR ÂBİDİNÎ, H. (2002). İran öykü ve romanının yüzyılı /2.cilt. Çev: Hicabi Kırilangıç. Nüşa yayınları. Ankara.

- OCAKYANS, A. (1379hk./2000). Nazar-ı icmâlî be âsâr-i İsmâil Fasîh 2. Fasıl-nâme-i ferhengistân-i zebân ve edeb-i fârsî, Şomâre-i moselsel 15. s.104-131
- RENCBER, İ. BİGDÎLÛ, İ.M. ESEDULLÂHÎ, H. SALÂHÎ, A. (1398hk./2019). Sebksînâsî dâstân-hâyi İsmâil Fasîh. Fasıl-nâme-i tahassûsî sebksînâsî nazm ve nasr-i fârsî (bahâr-i edeb) ilmî. Sâl-i devâzdehom. Şomâre-i dovvom. Tabestân. Şomâre-i peyâpey 44. s.135-154
- ŞEHPER, R. S., PÛRMORÂDÎ, S. (1392hk./2013) Yek gâm be sûyi bûmî gerâyî: nagd-i dâstân-hâyi 'İsmâil Fasîh' hareket ez naturalizm be sûyi realizm. Fasıl-nâme-i ilmî-pejûheşî 'Pejûheş-i Zebân ve Edebiyât-i Fârsî'. Şomâre-i bîst u nohom. Tâbestân. s.173-199
- ŞERÎFÎ, M. (1387hk./2008). Ferheng-i edebiyât-i fârsî. Virâster: Muhammed Rızâ Caferi. Ferheng-i neşr-i nov. İntişârât-i muin. Tahran.
- TANPINAR, A.H. (1977). Edebiyat üzerine makaleler. Dergâh yayınları, haz. Dr. Zeynep Kerman. İstanbul.
- YAVUZ, K. (1976). Reşat Nuri Güntekin' in tiyatro ile ilgili makaleleri, Kültür bakanlığı millieğitim basımevi, İstanbul.